

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BİRİNCİ DÖNEMİNDE DOKTOR MİLLETVEKİLLERİ

THE DOCTOR DEPUTIES IN THE FIRST PERIOD OF GRAND TURKEY NATIONAL ASSEMBLY

Dr. Melih TINAL*

Özet

23 Nisan 1920’de ilk toplantısını yapan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Bağımsızlık Savaşımızın tarihsel anlamı önemli bir kuruma kavuşmuştu. Kurucu Meclis özelliğiyle olağanüstü yetkilere sahip olan Birinci Meclis’in açılışıyla hanedana dayalı egemenlik anlayışı yerini, egemenlik kaynağının millet olduğu bir anlayışa bırakıyordu.

Türk siyasi yaşamında böylesine çarpıcı bir role sahip Birinci Meclis’in üyeleri arasında 19. yüzyıl Osmanlı eğitim sisteminin yeni kurumları arasındaki tıp okullarından mezun olan ve Osmanlı-Türk çağdaşlaşma hareketinde hep ön saflarda yer almış tıbbiyeliler de bulunmaktaydı. Birinci Meclis’in Ankara’nın okullarından getirilen sıralarda yerlerini alan 15 doktor milletvekili; Dr. Adnan (Adıvar), Dr. Eşref (Akman), Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Dr. Abidin (Atak), Dr. Mustafa Şevket (Bengisu), Dr. Mustafa Elvan (Cantekin), Dr. Mahzar (Germen), Dr. Ali Haydar, Dr. Rıza Nur, Dr. Fikret (Onuralp), Dr. Refik (Saydam), Dr. Emin Erkul (Seyidoğlu), Dr. Asım (Sirel), Dr. Suat (Soyer) ve Dr. Mehmet Fuat (Umay) Beylerdi.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milletvekili, Birinci Meclis.

Abstract

The historical meaning of our independence war was reunited with an important institution through the Grand Turkey National Assembly holding its first session on 23th. April 1920. With the opening of First Assembly having an extraordinary authorities with a feature of founder assembly, the concept of dominance based on a dynasty was replaced by a concept in which the source of hegemony was the nation.

Among the members of the First Assembly having such a remarkable role in Turkish political life, there were also the doctors graduating from medical schools among the new institutions of the 19th. Century Ottoman-Turkish modernization movement. These 15 doctor deputies having a place in the seat brought from the schools in Ankara are; Mr. Dr. Adnan (Adıvar), Mr. Dr. Eşref (Akman), Mr. Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Mr. Dr. Abidin (Atak), Mr. Dr. Mustafa Şevket (Bengisu), Mr. Dr. Mustafa Elvan (Cantekin), Mr. Dr. Mahzar (Germen), Mr. Dr. Ali Haydar, Mr. Dr. Rıza Nur, Mr. Dr. Fikret (Onuralp), Mr. Dr. Refik (Saydam), Mr. Dr. Emin Erkul (Seyidoğlu), Mr. Dr. Asım (Sirel), Mr. Dr. Suat (Soyer) and Mr. Dr. Mehmet Fuat (Umay).

Key Words: Grand Turkey National Assembly, Deputy, First Assembly.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü. Bu makale 6-9/11/2007 tarihinde gerçekleştirilen “Atatürk Dönemi Sağlık Kongresi (1920-1938)’nde “Birinci Meclis Bünyesindeki Doktor Milletvekillerinin Biyografileri” başlığıyla sunulmuş poster bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Temeli Erzurum ve Sivas Kongrelerine uzanan ve ulusal sınırlar ile tam bağımsızlığın hedeflendiği Misak-ı Milli'nin, 12 Ocak 1920'de toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi'nce 28 Ocak 1920'de kabul ve 17 Şubat 1920'deki ilanı sonrasındaki gelişmeler İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmesiyle sonuçlandı. Osmanlı Mebusan Meclisi ise 18 Mart 1920'de son toplantısını yaparak dağıldı. İstanbul'da açılacak bir meclisin Türk ulusunun haklarını koruyamayacağını aylar öncesinden gören Mustafa Kemal, 19 Mart 1920 tarihli genelgesiyle meclisin Ankara'da toplanacağını sivil ve askeri makamlara bildirdi.¹ 23 Nisan 1920 Cuma günü saat 13.45'de açılan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı Meclis-i Mebusanı üyelerinden Ankara'ya gelenler ile 19 Mart 1920 tarihli genelge uyarınca seçilen milletvekillerinden oluşmaktaydı.² 115 milletvekilinin katılımıyla gerçekleşen bu ilk toplantıda en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Milletvekili Şerif Bey Meclis Başkanlığı görevine getirilmiş ve açılış konuşmasını gerçekleştirmişti.³ Mustafa Kemal'in hazırladığı bu konuşma metninde Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Misak-ı Milli'nin genel ilkeleri bir kez daha dile getiriliyor ve meclisin tam bağımsızlık amacıyla çalışması gerektiği üzerinde duruluyordu.⁴

Birinci Meclis'te Bursa Milletvekili olan Doktor Emin Erkul anılarında meclisin bu ilk günü hakkında şu satırlara yer vermektedir: “23 Nisan 1336 sabahı bütün Ankara halkı sokaklara dökülmüştü. Bilhassa Hacı Bayram Camii civarı mahşeri bir kalabalık tarafından işgal edilmekle kalmamış, civar evlerin içleri ve hatta kiremitlerine varıncaya kadar kadın, erkek ve çocuklarla dolmuştu. Bunlar camiden itibaren başlayacak olan merasimi seyre gelmişlerdi. Gerek bu cami gerek diğer camilerin minarelerinden ezanlar, tekbirler, selâti selâmlar okuyan müezzinlerin ahenkdar sesleri durup dinlenmeden Cenab-ı Hakka karşı niyaz ve temennilerde bulunuyordu. Öğle namazını müteakip camiden çıkan bütün meb'uslar başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere adeta bir kıta-i askeriye nizamında dizili olarak Millet Meclisi binasına doğru ilerlemeğe başladılar. Mahzun fakat vakur çehrelerinde okunan azim ve iman ile halk safları arasından geçip Meclis binasına geldiler. Burada dualar okundu ve kurbanlar kesildi. Bunu takiben Meclise mektep sıralarından ibaret bulunan yerlerimize oturduk.”⁵

Birinci Meclis'in açılışını takip eden günlerde kurulan hükümette Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) adı altında Osmanlı devlet örgütlenmesinde yer almayan bir bakanlığın kurulması kararlaştırılmış⁶ ve 3 Mayıs 1920 tarihli Meclis oturumunda gerçekleşen seçim sonucunda Dr. Adnan (Adıvar) Bey vekillığe getirilmiştir.⁷ 9 Mayıs 1920'de Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey tarafından okunan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin programında, ülke çapındaki sağlık sorunlarının çözümü için öncelikle eldeki kaynakların tasarruflu kullanılması gereği, ilaç ithali için çaba sarf edileceği ve sıtma ve frengiye karşı önlem alınacağı ifade edilmişti.⁸ Kadrosunda Dr. Adnan Bey'in dışında yalnızca kâtip olarak görevlendirilen bir sağlık memuru ile Ankara Vilâyet Konağındaki bir odada çalışmalarına başlayan Vekâletin göreve başlar başlamaz ilk işi görev başında olan doktor sayısını öğrenmek ve devralınan sağlık örgütüyle ilgili düzenlemeleri edinmek oldu. Bakanlığın hazırlanmış olduğu ilk bütçe tasarısında Merkez Hıfzısıhha Dairesi, Sicil Dairesi, Muhasebe ve Evrak Kalemi oluşturulurken, taşra örgütündeki eski Sağlık Müdürlükleri, Hükümet, Belediye ve

¹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis Milli Mücadele'de Anadolu, TBMM'nin 70. Yılı 1920-1970*, İstanbul 1990, s.13

² Ömür Sezgin, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.12.

³ 1843 Kırklareli İli, Vize İlçesi. Çakıllı Köyünde doğmuştur. Mustafa Efendi'nin oğludur. Memleketinde tamamladığı ilk ve orta öğreniminden sonra günümüz Galatasaray Lisesi olan Mekteb-i Sultani'den mezun olmuştur. 1868-1899 yılları arasında Maarif Nezareti bünyesinde görev yapmıştır. Görevleri arasında Priştine, Ankara ve Kastamonu Maarif Müdürlükleri bulunmaktadır. Birinci Dönem milletvekilliği sonrasında Ankara'ya yerleşen Mehmet Şerif Bey 15 Eylül 1925'de vefat etmiştir. **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları: 6, III. Cilt, Ankara 1995, s. 864-865.

⁴ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Ankara 1997, s.56

⁵ Operatör Doktor Emin Erkul, “*Milli Mücadele Hatıraları*”, **Vakit**, 22 Şubat 1954

⁶ **Düştur**, Üçüncü Tertip, Cilt:1, s.6, 23 Nisan 1336-28 Şubat 1337, İstanbul Vilâyet Matbaası 1929

⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İctima Senesi: 1, Cilt: 1, s. 198, TBMM Matbaası, Ankara 1959; Birinci TBMM hükümeti üyeleri: Müdafaa-i Milliye Vekili: Fevzi Paşa, Hariciye Vekili: Bekir Sami Bey, Maliye Vekili: Hakkı Behiç Bey, İktisat Vekili: Yusuf Kemal Bey, Adliye Vekili: Celâlettin Arif Bey, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili: Dr. Adnan Bey, Maarif Vekili: Dr. Rıza Nur Bey, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili: İsmet Bey, Şer'îye Vekili: Mustafa Fahmi Efendi.

⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İctima Senesi: 1, Cilt: 1, s.241, TBMM Matbaası, Ankara 1959; İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s.10-11)

Karantina Tabiplikleri ile Sıhhiye Memurlukları aynen korundu.⁹ 1920 yılı bütçesinde Bakanlığa 613.141 lira ayrılırken aynı yıl Maarif Vekâleti 577.061, Adliye Vekâleti 2.759.274 ve Dahiliye Vekâleti de 2.731.023 liralık gider bütçelerine sahip olmuşlardır. Görüşmeler sırasında Vekâletin hizmet yetersizliği nedeniyle eleştirilmesi üzerine söz alan Dr. Adnan Bey, sağlık hizmetleriyle ilgili altyapıyı oluşturan kurumların İstanbul'da olduğunu, İstanbul ile de resmi bağların koparılmış olmasının sağlık hizmetleri konusunda sıkıntı yarattığını belirtti. 1922 yılında ise Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye olarak iki ayrı bölüm halinde görüşülen gider bütçesi oylama sonucunda kabul edilmiş, 869.719 lira Sıhhiyeye ve 851.285 lira da Muavenet-i İçtimaiyeye ayrılmıştır. Görüşmelerde dikkat çeken saptamalardan biri yine bir doktor olan Aydın Milletvekili Mahzar Bey'den gelir. Mahzar Bey bakanlık bütçesinin yetersizliğine değindikten sonra maarif vergisi örneğinde olduğu gibi bir sağlık vergisi alınması suretiyle sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılabileceğini ifade etmiştir. 1895 yılında Askeri Tıbbiye son sınıf öğrencisi iken yurt dışına kaçmak zorunda kalan Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey de, Vekâletin çocuk ölümlerini önlemek amacıyla yeni doğan çocukların ailelerine eğitici broşürler hazırlayarak halka ücretsiz dağıtmasını önermiştir.¹⁰

1920 yılı başlarından itibaren Batı Cephesi'nde başlayan tifo ve kolera gibi salgın hastalıklara karşı aşı gereksinimi ve İstanbul'dan yeteri kadar aşı getirilememesi nedenleriyle Ankara'da aşı üretimine karar verilir. Konuyla ilgili çalışmalar kısa sürede sonuç vermiş ve İstanbul'dan ayrılarak Milli Mücadele'ye katılan birkaç doktor Cebeci Hastanesi'ndeki bakımsız bir laboratuvarında aşı üretmeyi başarmıştır.¹¹ Tifo ve Kolera gibi Milli Mücadele döneminin halk sağlığını tehdit eden bir diğer salgın hastalık frengi idi. Bolu Milletvekili Dr. Fuad Bey'in frenginin önlenmesiyle ilgili kanun teklifi Meclisin 5 Şubat 1337 tarihli oturumunda kabul edildi.¹² Kuduz hastalığı da Milli Mücadele Dönemi Anadolu'sunun önemli bir sağlık sorunuydu. Meslek yaşamında İstanbul Kuduz Tedavi Kurumu'nda da görev yapmış olan Adana Milletvekili Dr. Eşref Bey, İstanbul'a giderek sorunun uzmanı olan Dr. Hayım Naum Bey ile görüştü. İstanbul'dan, kuduz virüsü taşıyan bir tavşanla Ankara'ya dönen Dr. Eşref Bey'in çabaları ile bir kuduz tedavi merkezi açıldı.¹³ Bu dönemde Birinci Meclis bünyesindeki doktor milletvekillerinden biri olan Dr. Refik Bey de Milli Savunma Bakanlığı Sıhhiye Şubesi'nin müdürlüğünü yürütmekteydi.¹⁴

Milli Mücadele Dönemi sağlık örgütlenmesi içerisinde giderek artan doktor ihtiyacı savaş boyunca İstanbul'dan Anadolu'ya doktor ve tıbbî yardım sevkini sağlayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile çözülmeye çalışıldıysa da giderek ağırlaşan koşullar sorunu sürekli gündemde tutmuştur. Bu sıkıntı Bursa Milletvekili Operatör Doktor Emin Erkul'un anılarına şöyle yansır: *“Yaralılarımızı ameliyat yapacak operatör bulunmadığından bahisle Ali Fuat Paşadan Meclis riyasetine gelen bir telgrafta Mecliste bulunduğu haber alınan bazı operatörlerin cepheye gönderilmesi rica ediliyordu. Mecliste ise benden başka operatör yoktu. Teklifi kabul ederek hemen Eskişehir'e hareket ettim. Eskişehirde ise yalnız operatör noksanı değil; her türlü tıbbi malzeme yokluğu da vardı. O derecede ki ne gaz bezi, ne sargı ve pamuk ne de alâtu cerrahiye namına bir şey yoktu. İngilizler Eskişehir'i işgal ettikleri zaman yalnız silahları değil; sıhhiye depolarındaki malzemeyi de toplayıp götürmüşlerdi. Eskişehir hastanesi başhekimi Albay Doktor Haşim Bey sınıf arkadaşımı ve birbirimizi candan seviyorduk. Kendisiyle başa verip mümkün olanları yapmağa karar verdik.”*¹⁵

10 Mart 1921 de Dr. Adnan Bey'den boşalan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliğine Dr. Refik Bey seçildi. Dönemin en önemli gelişmesi göçmen sorunlarının Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti bünyesinde çözümlenmesine karar verilmesinin sonucu olarak Vekâlet bünyesinde Muhacirin

⁹ Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973, s. 31

¹⁰ Meliha Özpekcan, *“TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyetin İlk On Yılında Sağlık Politikamız”*, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, Cilt: 17, s. 437-438

¹¹ Gencay Gürsoy, *“Sağlık”*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.1720

¹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, s.84-89, TBMM Matbaası, Ankara 1945;**Düstur**, Üçüncü Tertip, Cilt: 1, s.28, 23 Nisan 1336-28 Şubat 1337, İstanbul Vilâyet Matbaası 1929

¹³ **Sağlık Hizmetlerinde 50...** s. 32

¹⁴ **Türk İstiklal Harbi- İdari Faaliyetler 15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923**, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1975, s. 515; Milli Savunma Bakanlığı Sıhhiye Şubesi'nin merkezi o dönem ki ismiyle Ankara Sultanisi, günümüzdeki ismiyle Ankara Atatürk Lisesi'nde idi. Turan Tanyer, **Ankara'nın Köklü Çımarı Atatürk Lisesi 1886-2007**, Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları: 1 Ankara 2007, s. 62

¹⁵ Operatör Doktor Emin Erkul, *“Milli Mücadele Hatıraları” Vakit*, 4 Mart 1954

Müdürlüğü'nün kurulması oldu.¹⁶ 24 Aralık 1921 tarihinde Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey, Dr. Refik Bey'in vekillikten istifası üzerine yapılan yeni seçim ile Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili olarak seçildi.¹⁷ Milli Mücadele'nin bu en şiddetli günlerinde diğer Vekâletler gibi Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti de gece gündüz aralıksız çalıştı. Cepheden Ankara'ya gelen yaralıların tedavileri bizzat Bakan, doktor milletvekilleri ve bakanlık çalışanları tarafından sağlandı.¹⁸

Dr. ADNAN ADIVAR (İstanbul)

1882 yılında Gelibolu'da doğdu. Mektubîzade Ahmet Bahaî Efendi ve Sabiha Hanımın oğludur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul Sofulardaki Kırımlı Hocanın mahalle mektebi, Şehzadebaşı'ndaki Numune-i Terakki Mektebi ile Dersaadet İdadisinde tamamlamış ve 1899'da yakın arkadaşı Neşet Ömer'in de etkisiyle Tıbbiye-i Mülkiye Mektebi'ne girmiştir.¹⁹ Dr. Adnan Bey tıp eğitimi yıllarında gazeteciliğe de başlamış ve sırasıyla Tarık, Saadet ve Tercüman-ı Hakikat gazetelerinde yazdı.²⁰ 1905 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olduktan sonra dönemin birçok aydını gibi gizlice Paris'e kaçarak oradan Berlin'e geçerek Berlin Tıp Fakültesinde iç hastalıkları uzmanlığı eğitimi alır.

Yurda dönüşü sonrasında Mekteb-i Tıbbiye'de müderris muavinliği, Trablusgarb'da sıhhiye müfettişliği, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Sıhhiye Umum Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na İstanbul Mebusu olarak seçilen Dr. Adnan Bey işgalle birlikte Anadolu'ya geçti ve Birinci Meclis'e yine İstanbul Mebusu olarak katıldı.²¹ 3 Mayıs 1920'de kurulan ilk hükümette Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekilidir.²² 2 Mart 1921'de Meclis İkinci Başkanlığı'na seçilince bu görevinden ayrılmıştır.²³

9 Kasım 1924'de Halk Fırkası'ndan istifa ederek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı.²⁴ Kurucusu olduğu partinin kapatılması üzerine bir süre bağımsız kaldı ve 30 Ocak 1926'da milletvekilliğinden istifa ederek İngiltere'ye gitti. İzmir Suikastı davasında suçsuz bulunmasına rağmen 1939 yılına kadar Türkiye'ye dönmedi. Yurtdışında kaldığı dönemde bilimsel çalışmalarına devam etti. 1939 yılında eşi Halide Edip ile yurda döndükten sonra Maarif Vekâletince İslam Ansiklopedisi çeviri ve yazım kurulu başkanlığına getirildi. 1946 seçimlerinde DP listesinden bağımsız İstanbul Milletvekili olarak yeniden Meclise girdi. 1950 seçimlerine kadar milletvekili olan Adıvar, 1 Temmuz 1955'de İstanbul'da vefat etti.²⁵

Dr. EŞREF AKMAN (Adana)

1863'de halen Yunanistan sınırları içinde olan Yanya'nın Libohova kasabasında doğdu. Babası Süleyman Hilmi Efendi'dir. 21 Nisan 1887'de Tıbbiye-i Mülkiye Mektebi'nden mezun olan Dr. Eşref Bey'in ilk görev yeri Kosova ilinin İştîp ilçesi belediye tabipliği idi. 13 Mart 1890'da Üsküp belediyesi tabipliğine, 23 Şubat 1899'da Adana sağlık müfettişliğine atandı. Mütareke döneminde Adana ve çevresi Müdafai Hukuk Teşkilatı'nda çalıştı. TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçim sonucunda Adana milletvekili olarak 9 Mayıs 1920'de meclise katıldı.²⁶ 2 Mart 1938'de vefat eden Dr. Eşref Akman, 25 Aralık 1925 tarih ve 202 sayılı meclis kararıyla Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi.²⁷

¹⁶ Sağlık Hizmetlerinde 50...s. 32

¹⁷ Gürsoy, Cumhuriyet Dönemi...s. 1720

¹⁸ Sağlık Hizmetlerinde 50...s. 33

¹⁹ Halide Edip Adıvar, Dr. Abdülhak Adnan Adıvar, İstanbul 1956, s. 12

²⁰ "Dr. A. Adnan Adıvar (1882-1955)", Bilgi, Cilt: 13, Sayı: 148 s.2

²¹ Cumhuriyet, 2 Temmuz 1955

²² Ahmet Demirel, Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup, İstanbul 1995, s. 166

²³ Rıdvan Akın, TBMM Devleti 1920-1923, İstanbul 2001, s. 68

²⁴ Demirel, a.g.e., s. 600

²⁵ Türk Parlamento Tarihi... s. 492

²⁶ Ayşe Aydın, "Türkiye Büyük Millet Meclisinde Görev Yapan Sağlık Mensupları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 42, Cilt: XIV, Kasım 1998, s. 911-912

²⁷ Türk Parlamento Tarihi..., s.45

Dr. TEVFİK RÜŞTÜ ARAS (Menteşe)

1883 yılında Çanakkale’de doğan Tevfik Rüştü Aras’ın çocukluk ve ilk gençlik yılları babası Hasan Rüştü Bey’in Osmanlı adliye sistemindeki görevleri nedeniyle Rumeli’nde geçti. Babasının Beyrut Vilâyeti Bidayet Mahkemesi Ceza Reisliği’ne nakledilmesiyle üniversite eğitimi için Beyrut Fransız Tıbbiye Mektebi’ni tercih etti. 1905’de mezun oldu. Paris’de kadın hastalıkları alanında uzmanlık eğitimi alan²⁸ ve İzmir’e giderek bir yandan İzmir Hastahanesi ile Konak ve Karşıyaka’da bulunan muayenehanelerinde çalışmalarını sürdüren Dr. Tevfik Rüştü Bey²⁹ diğer yandan da İttihat ve Terakki’nin İzmir’deki yayın organı olan İttihat gazetesinde başyazar olarak görev yaptı.³⁰

16 Şubat 1909’da Selânik İl Sağlık Müfettişliğine, 13 Ekim 1911’de Meclis-i Umur-u Tıbbiye-i Mülkiye Üyeliğine, 13 Mart 1913’de Sıhhiye Müdürlüğü Birinci Müfettişliğine, 15 Şubat 1914’de Teftiş Kurulu Başkanlığına, 1 Mart 1916’da Sıhhiye Müfettiş-i Umumiliğine ve 24 Haziran 1918’de Yüksek Sıhhat Meclisi üyeliğine atandı.³¹ Mütarekeden sonra Eskişehir ve Afyon’da Milli Mücadele için çalışmalarda bulunan Dr. Tevfik Rüştü Bey, bir ara İstanbul’a döndüyse de Osmanlı başkentinin resmen işgal edilmesiyle Anadolu’ya geçme kararı alarak İzmir üzerinden Rodos’a oradan da Köyceğiz’e gitti. Kısa bir süre sonra da Mentеше milletvekili olarak TBMM’ye katıldı.³²

Kuruluşunda katkısının olduğu İstiklâl Mahkemelerindeki görevi devam ederken Atatürk’ün isteği üzerine kurulan Türkiye Komünist Partisi’ne üye oldu ve Türkiye’yi 3. Enternasyonal’de temsil etmek üzere Moskova’ya gitti. Lozan Konferansı günlerinde Sıhhiye Vekâleti Vekilliği, konferans sonrasında ise Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti Başkanlığı görevlerinde bulundu.³³ 4 Mart 1925–11 Kasım 1938 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı, 1939–1942 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin Londra Büyükelçisiydi. Çok partili yaşama geçiş sürecinde Demokrat Parti’yi destekledi. 1946 yılı Ekim ayında kurulan İnsan Hakları Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer aldı. Türkiye İş Bankası yönetim kurulu üyeliği ve başkanlıklarında bulundu. 6 Ocak 1972’de İstanbul’da vefat etti.³⁴

Dr. ABİDİN ATAK (Lazistan)

1879’da Kosova’nın Yakova ilçesinde doğdu. Yakova eşrafından Hüseyin Âdem Bey’in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Manastır ve Üsküp’de tamamladıktan sonra 1910’da Askeri Tıbbiye’den mezun olmuş ve Edirne Hafif Süvari Alayı Baştabipliğine atanmıştı.³⁵ 1913 yılında Harbiye Nezareti’nin emriyle İtalya ve Arnavutluk’a gönderildi. 26 Şubat 1914’de 5. Tümen 14. Alay Tabipliğine atanan Dr. Abidin Atak, aynı yılın Mart ayında Teşkilat-ı Mahsusa’ya alınarak İran’a gitti. 1915 yılında Sıhhiye Depo Taburu ve Sıhhiye Kolları Komutanlığı’na, 28 Temmuz 1916’da Kıdemli Yüzbaşı rütbesiyle Kayseri İncesu İstasyonu Tabipliğine getirildi. 11. Alay Baştabibi olarak Doğu Harekâtında görev aldı.³⁶ Birinci Meclis’e Lazistan milletvekili olarak katıldı. Dönemin sona ermesiyle sırasıyla; Gülhane Hastanesi tabipliği, Sivas Askeri Hastanesi Baştabipliği ve Denizli Hastanesi Baştabipliği görevlerine atandı. Dr. Abidin Atak 23 Mayıs 1939’da İstanbul’da vefat etmiştir. Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklal Madalyası sahibidir.³⁷

²⁸Sadun Tanju, “Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın Anıları”, *Hürriyet*, 10 Kasım 1987

²⁹Ahenk, 20 Mart 1908.

³⁰Zeki Arıkan, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: I s. 109

³¹*Türk Parlamento Tarihi...*, s. 762

³²Nurettin Can Güleklî-Rıza Onaran, *Türkiye Büyük Millet Meclisi 50. Yıldönümü 1920-1970*, İstanbul 1973, s. 55

³³Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s.48., Tevfik Rüştü Aras, *Gazete Yazıları 1946-1947*, Yay. Haz. Melih Tinal, İstanbul 2004, s. 14

³⁴*Türk Parlamento Tarihi...*, s. 763

³⁵Dr. Fethi Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, İstanbul 1948, s. 262

³⁶Aydın, a.g.m. s. 916

³⁷*Türk Parlamento Tarihi...*, s. 720

Dr. MUSTAFA ŞEVKET BENGİSU (İzmir)

1880'de İzmir'in Ödemiş ilçesinde doğdu. Kasap Koca Ali Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Ödemiş ve İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Askeri Tıbbiye Mektebine girdi. 1903'de Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun olarak Trablusgarb'a atandı. Bir süre sonra Bingazi'ye nakledildi. 1908'de Meşrutiyetin ilanıyla İstanbul'a döndü. 1909'da Hareket Ordusu Fırka Tabipliği'nde görevlendirilen Dr. Mustafa Şevket, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'ndaki başarılarından dolayı madalya ile ödüllendirildi.³⁸ Milli Mücadele'nin başlangıcında Ödemiş ve çevresi Kuvay-ı Milliyesi'nin kuruluşunda rol aldı.³⁹ İlk Meclise İzmir milletvekili olarak katıldı. V. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çanakkale, VI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İzmir milletvekiliydi. 12 Şubat 1942'de Çanakkale'de vefat etti.⁴⁰

Dr. MUSTAFA ELVAN CANTEKİN (Kozan)

1878'de Çorum'da doğdu. Bekir Bey ve Asiye Hanımın oğludur. Askeri Tıbbiye öğrencisiyken II. Abdülhamit karşıtı eylemleri nedeniyle önce hapis sonra sürgün cezası aldı. Sürgünde bulunduğu Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşunda rol aldı.⁴¹ Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İstanbul'a dönerek yarım kalan tıp eğitimini tamamlamış ve tabip yüzbaşı rütbesiyle 11 Ağustos 1909'da Askeri Tıbbiye'den mezun olmuştur.⁴² Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara, İstanbul, Çanakkale, Haydarpaşa ve Afyon Hastanelerinde Baştabip olarak görev yaptı. Birinci Dönem TBMM'nde Kozan milletvekiliydi. Meclis'te Milli Eğitim, İktisat, Bütçe, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Kitaplık Komisyonlarında çalıştı. 21 Ekim 1955'de vefat etti.⁴³

Dr. MAZHAR GERMEN (Aydın)

1887 yılında Aydın'da doğdu. Eşraftan Hacı Mehmet Emin Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Aydın ve İzmir'de tamamladıktan sonra 1902'de Mülkiye-i Tıbbiye Mektebine girmiş ve 1907'de mezun olarak aynı yıl Baalbek ilçesi hükümet tabipliğine atanmıştır. Mütarekeye kadar 1909'da Soma belediye tabipliği, Birinci Dünya Savaşı yıllarında 11. Fırka Topçu Alayı tabipliği ve savaş sonrası Eskişehir Askeri Hastahanesi baştabipliği görevlerinde bulundu. Mütarekeyle birlikte Aydın'a giderek Kuvay-ı Milliye teşkilatını kurdu. TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimlerde Aydın'dan milletvekili seçildi.⁴⁴ Mecliste, Sağlık ve Sosyal Yardım, İktisat ve Kütüphane komisyonlarında çalışan Dr. Mahzar Bey, Fethi Okyar kabinesinde Sağlık Bakanlığında getirildi. İstiklal madalyası sahibiydi. 4, 5, 6, 7 ve 8. dönemlerde de Aydın milletvekili olarak TBMM'nde bulunan Germen, 6 Kasım 1967'de vefat etti.⁴⁵

Dr. ALİ HAYDAR (Genç)

1880 yılında Diyarbakır'da doğdu. Hasan Hüseyin Efendi'nin oğludur. 1901'de Askeri Tıbbiye Mektebine girdi. 13 Temmuz 1908'de Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. 1909'da Maltepe Askeri Hastanesi, 1910'da Drama, Balkan Savaşlarında Karaağaç Hastanesi, 1914'de Edirne Askeri Hastanesi tabipliklerinde bulundu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anafartalar ve Bitlis cephesindeydi.⁴⁶ TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimler sonucunda Genç milletvekili olarak Meclise katıldı.⁴⁷

³⁸ **Türk Parlamento Tarihi...**, s. 525.

³⁹ Kaya Bengisu, **Koca Doktor Mustafa Bengisu**, İzmir 1993, s. 26

⁴⁰ **Türk Parlamento Tarihi ...**, s. 526

⁴¹ Aydın, **a.g.m.** s. 914

⁴² Prof. Dr. Metin Özata, **Atatürk ve Tıbbiyeliler**, İzmir 2007, s. 276

⁴³ **Türk Parlamento Tarihi ...**, s. 685

⁴⁴ **Türk Parlamento Tarihi ...**, s. 188

⁴⁵ Aydın, **a.g.m.** s. 921

⁴⁶ Aydın, **a.g.m.** s. 917

⁴⁷ Demirel, **a.g.e.**, s. 96

Meclis'te, Sağlık ve Sosyal Yardım, Milli Savunma ve İrşad komisyonlarında çalıştı. İkinci Dönemde Genç'ten yeniden milletvekili seçildi. 29 Kasım 1923'de vefat etti.⁴⁸

Dr. RIZA NUR (Sinop)

1887'de Sinop'ta doğdu. Kunduracı Mahmut Zeki Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sinop İptidai Mektebi, Sinop Rüştüyesi ve İstanbul Soğukçeşme Askeri Rüştüyesi'nde tamamladıktan sonra Kuleli Askeri İdadisinden mezun oldu. 1895 yılında kaydolduğu Askeri Tıbbiye Mektebi'nden 1901'de Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. II. Meşrutiyetin ilanıyla İttihat ve Terakki Fırkası Sinop milletvekili olarak Osmanlı Mebusan Meclisine katıldı. Zamanla Osmanlı Ahrar Fırkası'nı destekledi. 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra Mısır'a kaçtı. Dönüşünde Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucuları arasında yer aldı. Dr. Rıza Nur Bey 23 Ocak 1913'deki Babıâli baskınına takip eden günlerde yeniden ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Mütareke döneminde yurda dönerek İstanbul Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimde Sinop milletvekili seçildi. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya giderek TBMM'nin açılışında hazır bulundu.⁴⁹ 1920'de Maarif Vekilliği, 1921'de Sıhhat Vekilliği görevlerinde bulundu. Lozan Konferansı'nda ikinci delegeydi.⁵⁰ Mustafa Kemal'e karşı yürüttüğü muhalefet nedeniyle 1926-1938 yılları arasında Paris ve İskenderiye'de yaşadı. Bu süre içinde 8 cilt tutan Türkbilik Revüsü dergisini çıkardı. Hayran olduğu Namık Kemal üzerine 720 sayfalık bir inceleme yazdı. 1935'de Atatürk'e karşı ağır ithamlarını da içeren hatıralarını British Museum Kitaplığı'na bıraktı. 1938'de Atatürk'ün ölümü sonrasında yurda dönen Dr. Rıza Nur Bey, 8 Eylül 1942'de İstanbul'da vefat etti.⁵¹

Dr. FİKRET ONURALP (Kozan)

1887'de İstanbul'da doğdu. 1911'de Mülki Tıbbiye'den mezun oldu. Milli Mücadele yıllarına kadar İzmir Gezici Tabipliği, İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi Hariciye Kliniği Asistanlığı ve sağlık müfettişliklerinde bulundu. 1920'de Kozan Livası'nın eksik kalan milletvekilliğine seçildi.⁵² 2 ve 3. dönem meclislerinde Ertuğrul (Bilecik) milletvekiliydi. Yavuz-Havuz davasında Bahriye Vekili İhsan Beyle birlikte tutuklanarak yargılandı ve 4 ay hapis 100 lira ağır para cezasına çarptırıldı. Hükümle birlikte serbest bırakılması üzerine Fransa'ya giderek cerrahi alanında uzmanlığını tamamladı. Yurda dönüşüyle birlikte 2 Ocak 1932'de Beyoğlu Hastanesi Baştabip ve Operatörlüğüne atandı. 30 Ekim 1946'da vefat etti.⁵³

Dr. REFİK SAYDAM (Bayazıt)

1881 yılında İstanbul'da doğdu. Çankırlı Tüccar Hacı Ahmet Efendi ile Fatma Zehra Hanımın oğludur. İlk ve orta öğrenimini mahalle mektebi, Fatih Askeri Rüştüyesi ve Çengelköy Askeri Tıbbiye İdadisi'nde tamamlamasının ardından girdiği Askeri Tıbbiye'den 1225 no'lu diploma ile 1905 yılında doktor yüzbaşı olarak mezun oldu. Güllhane Askeri Hastanesi'nde histoloji ve embriyoloji asistanlığında bulundu. 1908 yılından itibaren çeşitli askeri birlik ve hastanelerde görev yapan Dr. Refik Bey, eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderilecek doktorlar için açılan sınavı kazanarak 1910'da Almanya'ya gitti.⁵⁴

Yurda döndükten sonra sırasıyla; 18. Kolordu Karargahı tabipliği, 1 Aralık 1913'den itibaren Harbiye Nezareti Sağlık Dairesi Başkan Yardımcılığı, Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde Genel Karargah Sahra Sıhhiye Genel Müfettişliği Yardımcılıklarında bulundu. Ordu Bakteriyoloji Enstitüsü'nü kurarak salgın hastalıklarla mücadelede aşı yönteminin yaygınlaşmasında pay sahibi oldu.⁵⁵ 1919'da 9. Ordu Kolordu Sağlık Müfettiş Yardımcılığı görevi ile Mustafa Kemal'in beraberinde Anadolu'ya geçti.

⁴⁸ Türk Parlamento Tarihi..., s. 440

⁴⁹ Türk Parlamento Tarihi..., s. 869

⁵⁰ Feridun Frik, "Politik Görevlerde Doktorlar" *Dirim*, Cilt XLIII, Sayı: 5-6, 1968, s. 147

⁵¹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt:2, 1941-1960, İstanbul 2003, s. 27

⁵² Türk Parlamento Tarihi..., s. 692

⁵³ Dr. Eren Akçiçek, *Atatürk'ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü*, İzmir 2005, s. 303

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1942

⁵⁵ Türk Parlamento Tarihi..., s. 153

Karargâhın dağıtılmasıyla birlikte Erzurum Askeri Hastanesi bulaşıcı hastalıklar şefliği görevine atandı. Fakat o bu görevi kabul etmeyerek Erzurum ve Sivas Kongrelerine katıldı.⁵⁶ 23 Nisan 1920’de meclis çalışmalarına Bayazıt milletvekili olarak katıldı. 11 Mayıs 1920’de milletvekilliğini koruyarak Milli Müdafaa Vekâleti Sağlık Daire Başkanlığına atandı. 10 Mart 1921’de Dr. Adnan Bey’in istifasıyla boşalan Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekilliğine seçildi. Bu görevi 14 Aralık 1921’e dek sürdürdü. İkinci Dönem TBMM’ye İstanbul milletvekili olarak katıldı, 30 Ekim 1923’de kurulan İsmet Paşa hükümetinde Sıhhiye Vekilliğine getirildi. İsmet İnönü hükümetlerinin değişmez Sağlık Bakanıydı. Atatürk’ün ölümünden sonra kurulan Bayar hükümetinde İçişleri Bakanı olarak görev yaptı.⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan ve Hıfzısıhha Enstitüsü ile Hıfzısıhha Okulunun kurulmasını sağlayan Dr. Refik Saydam, başbakanlık görevindeyken, 8 Temmuz 1942’de vefat etti.⁵⁸

Dr. EMİN ERKUL SEYİDOĞLU (Bursa)

1881’de Yunanistan sınırları içinde kalan Serfiçe Sancağı’nın Grebene ilçesinde doğdu. Yahya Efendi’nin oğludur. 26 Ağustos 1905’de Mekteb-i Tıbbiyenin askeri bölümünden mezun oldu. 6 Aralık 1905’de yardımcı tabip unvanı ile yüzbaşı rütbesi verilerek Gülhane Askeri Hastanesi cerrahi servisinde asistan olarak görevlendirildi. 1909’da Budapeşte’deki Uluslararası Tıp Kongresi’ne gönderildi. 8 Ekim 1913’de Bursa ili Sağlık Müdürlüğü’ne atandı. 30 Mart 1917’de Gureba Hastanesi Başhekimliğine getirildi. Bursa Belediye Başkanlığı görevini 6 ay süre ile vekâleten yürüttü.⁵⁹ Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Bursa milletvekiliydi. 1924–1928 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı görevini başarıyla yürüttü. 3 Haziran 1964’de İstanbul’da vefat etti.⁶⁰

Dr. ASİM SİREL (Amasya)

1876’da Merzifon’da doğdu. Yunus Efendi’nin oğludur. 1893’de Askeri Tıbbiye Mektebi’ne girmiş, 1900’de Tabip Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Sırasıyla; 1902’de günümüz Tunceli ilinde bulunan 76. Alay I. Tabur tabipliği, 1905’de Samsun Kale tabipliği, 1909’da kıdemli yüzbaşı rütbesiyle Erzincan 32. Topçu Alay tabipliği, 1911’de 3. Ordu Sıhhiye müfettişliği, 1913’de Trabzon Askeri Hastanesi tabipliği görevlerinde bulundu. 1913 yılında askerlikten istifa etti.⁶¹ 1915 yılından itibaren Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda Amasya mebusu olarak gördüğümüz Dr. Asım Bey, Birinci Meclis’in açılışında da Amasya milletvekili olarak hazır bulundu.⁶² 1921 yılı Şubat ayına dek milletvekilliğinden izinli sayılarak Amasya ve çevresindeki ulusal direniş hareketi için çalıştı. 2. Dönem hariç 1939 yılına kadar Samsun milletvekiliydi. 11 Mayıs 1943 tarihinde vefat etti.⁶³

Dr. SUAT SOYER (Kastamonu)

1879’da İzmir’de doğdu. Tüccar Kayyumzade Ahmet Hakî Efendi’nin oğludur. İzmir Mekteb-i İptidaisi ve İzmir Mekteb-i İdadisi sonrasında Tıbbiye Mektebi’ne girdi. 1 Ekim 1902’de Keskin ilçesi belediye tabipliğine, 5 Şubat 1904’de Ürgüp Hastanesi tabipliğine atandı.⁶⁴ 1905–1910 yılları arasında Safranbolu, Niğde ve Konya belediye tabipliklerinde bulundu. 15 Ekim 1910’da Üsküdar ve yöresi sıhhiye müfettişi oldu. Bu görevi 18 Ocak 1911’de Yemen Karma Sağlık Kurulu üyeliği takip etti. Akdeniz Adaları Sıhhiye Müfettişliği görevindeyken adalara işgali gerçekleştiren İtalyanlar tarafından tutuklandı. Barışın sağlanması ile serbest kaldı. 16 Nisan 1919’da Damat Ferit Hükümeti tarafından

⁵⁶ Prof. Dr. Server Kamil Tokgöz, “Prof. Dr. Refik Saydam 1881–1942”, *Türk Hıfzısıhha ve Tecrübi Biyoloji Mecmuası*, Cilt: 3, No: 1, Ankara 1943, s. 8.

⁵⁷ *Türk Parlamento Tarihi...*, s. 154-155

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1942

⁵⁹ *Türk Parlamento Tarihi ...*, s. 223

⁶⁰ Akçiçek, a.g.e. s. 296

⁶¹ *Türk Parlamento Tarihi...*, s. 59

⁶² Aydın, a.g.m. s.913

⁶³ *Türk Parlamento Tarihi...*, s. 60.

⁶⁴ Aydın, a.g.m. s. 915

siyasetle ilgilendiği gerekçesiyle açığa alınana kadar Osmanlı sağlık teşkilatındaki görevlerine devam etti. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son dönemi için yapılan seçimlerde Kastamonu'dan milletvekili seçildi. Meclisin dağıtılmasından sonra Ankara'ya gelerek 1 Mayıs 1920'de Kastamonu milletvekili olarak Meclise katıldı. Milletvekilliği süresince Sağlık ve Sosyal Yardım, İçişleri ve Anayasa Komisyonlarında çalıştı. 2 ve 3. dönem meclislerinde yer almadı. 4. dönemde ise Kastamonu milletvekili olarak yeniden meclise girdi. 1935'de siyasi yaşamdan çekildi.⁶⁵ 3 Haziran 1942'de İzmir'de vefat eden Dr. Suat Soyer, İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti'nin kurucularından⁶⁶ ve Türkiye'de yerli malları davasını ilk olarak ele alanlardan biriydi.⁶⁷

Dr. MEHMET FUAT UMay (Bolu)

Dr. Mehmet Fuat Umay 24 Şubat 1885'de o yıllarda adı Kırkkilise olan Kırklareli'nde doğdu.⁶⁸ İlk ve ortaöğrenimini Kırklareli ve Gümölcine'de tamamlamış ve Tıbbiye-i Mülkiye Mektebi'ne girmiştir. 1911'deki mezuniyeti sonrasında 1919'da Damat Ferit Hükümeti tarafından Bolu hükümet tabipliğine sürgün olarak nakledilene kadar Turnuvacık ve Kırklareli hükümet tabipliklerinde bulundu. Birinci Meclise Bolu milletvekili olarak katıldı.⁶⁹ 30 Haziran 1921'de aralarında Tekirdağ milletvekili Faik Öztrak ve Van milletvekili Hakkı Ungan'ın da bulunduğu arkadaşlarıyla Himaye-i Eftal Cemiyeti'ni kurdu. Amerikan eğitim ve çocuk yetiştirme sistemi hakkında bilgi toplamak ve orada yaşayan Türklerden kurucusu olduğu cemiyet için yardım sağlamak amacıyla 1923 yılı başlarında Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. Amerika'da Türklere çeşitli konferanslar verdi ve onlara katılmadıkları Kurtuluş Savaşı'nın hangi koşullar altında kazanıldığını anlattı.⁷⁰ 1950 yılına kadar Meclisteki yerini koruyan Dr. Mehmet Fuat Umay, Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin yanı sıra Milli Tasarruf ve İktisat, Tayyare ve Himaye-i Kadın Cemiyetlerinin de kurucuları arasında yer aldı. 1 Temmuz 1963'de İstanbul'da vefat etti.⁷¹

SONUÇ

Türk Milletine inanan tam bağımsızlık ülküsünü her fırsatta dile getiren Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi bir taraftan Batılı güçlere karşı bağımsızlık savaşını yürütürken, diğer taraftan da millet egemenliğe dayalı yeni Türk Devleti'nin temelini atıyordu. Bu büyük günde bir araya gelen milletvekilleri çok farklı sosyal ve ekonomik tabakalardan geliyordu. Giyim tarzları, öğrenimleri, ideolojileri, meslekleri birbirinden farklı da olsa milletin temsilcisi sıfatıyla Türk Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirmek gibi kutsal bir amaç etrafında birleşen milletvekillere 15'i tıp doktoruydu.

Sıtma, frengi, trahom, kuduz, verem gibi birçok bulaşıcı hastalığın yaygın olarak görüldüğü bu dönemde, Birinci Meclis bünyesindeki doktor milletvekilleri gerek Meclis çatısı altında, gerekse cephede Türk sağlık teşkilatını geliştirebilmek için çaba sarf etmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temiz etmeliyiz*” sözü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından kısa bir süre sonra, sağlık işlerinin bir müdürlük yerine, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adını taşıyan bir Bakanlık aracılığıyla yürütülmeye başlanması halk sağlığını hak ettiği değere ulaştırma amacının birer parçasıdır.

⁶⁵ **Türk Parlamento Tarihi...**, s. 626

⁶⁶ Mehmet Karayaman, **İzmir'de Sağlık 1920-1938**, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2005, s. 288.

⁶⁷ Doğan Duman, **Ulusal Ekonominin Yapılanmasında Yerli Malları Haftaları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2001, s.44

⁶⁸ Dr. Mehmet Fuat Umay, **Bir Devrimci Doktorun Anıları**, Hazırlayan ve Çeviren: Cahit Kayra, İstanbul 2006, s. 8

⁶⁹ **Türk Parlamento Tarihi...**, s. 188

⁷⁰ Esin Umay, “*Babam Fuat Umay*”, **Bütün Dünya**, Sayı: 2005-4, s. 29

⁷¹ **Türk Parlamento Tarihi ...**, s.189

KAYNAKÇA

- DÜSTUR**, Üçüncü Tertip, Cilt: 1, 23 Nisan 1336-28 Şubat 1337, İstanbul 1929.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt: 1, TBMM Matbaası, Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt: 8, TBMM Matbaası, Ankara 1945.
- “Dr. A. Adnan Adıvar (1882–1955)”, **Bilgi**, Cilt: 13, Sayı: 148 .
- Ahmet Demirel, **Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup**, İstanbul 1995.
- Ayşe Aydın, “*Türkiye Büyük Millet Meclisinde Görev Yapan Sağlık Mensupları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 42, Cilt: XIV, Kasım 1998.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Cilt:2, 1941-1960, İstanbul 2003.
- Doğan Duman, **Ulusal Ekonominin Yapılanmasında Yerli Malları Haftaları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2001.
- Dr. Eren Akçiçek, **Atatürk’ün Sağlığı, Hastalıkları ve Ölümü**, İzmir 2005.
- Dr. Fethi Erden, **Türk Hekimleri Biyografisi**, İstanbul 1948.
- Dr. Mehmet Fuat Umay, **Bir Devrimci Doktorun Anıları**, , Hazırlayan ve Çeviren: Cahit Kayra, İstanbul 2006.
- Esin Umay, “*Babam Fuat Umay*”, **Bütün Dünya**, Sayı: 2005-4.
- Feridun Frik, “*Politik Görevlerde Doktorlar*” **Dirim**, Cilt XLIII, Sayı: 5-6, 1968.
- Gencay Gürsoy, “*Sağlık*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- Halide Edip Adıvar, **Dr. Abdülhak Adnan Adıvar**, İstanbul 1956.
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis Milli Mücadele’de Anadolu, TBMM’nin 70. Yılı 1920-1970**, İstanbul 1990.
- İhsan Güneş, **Birinci TBMM’nin Düşünsel Yapısı (1920–1923)**, Ankara 1997.
- İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.
- Kaya Bengisu, **Koca Doktor Mustafa Bengisu**, İzmir 1993.
- Kemal Arı, **Büyük Mücadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Mehmet Karayaman, **İzmir’de Sağlık 1920-1938**, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2005.
- Meliha Özpekcan, “*TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyetin İlk On Yılında Sağlık Politikamız*”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Nurettin Can Gülekli-Rıza Onaran, **Türkiye Büyük Millet Meclisi 50. Yıldönümü 1920-1970**, İstanbul 1973.
- Operatör Doktor Emin Erkul, “*Milli Mücadele Hatıraları*”, **Vakit**, 22 Şubat 1954.
- Operatör Doktor Emin Erkul, “*Milli Mücadele Hatıraları*”, **Vakit**, 4 Mart 1954.
- Ömür Sezgin, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu**, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Prof. Dr. Metin Özata, **Atatürk ve Tıbbiyeliler**, İzmir 2007.
- Prof. Dr. Server Kamil Tokgöz, “*Prof. Dr. Refik Saydam 1881-1942*”, **Türk Hıfzısıhha ve Tecrübi Biyoloji Mecmuası**, Cilt: 3, No: 1, Ankara 1943 .
- Rıdvan Akın, **TBMM Devleti 1920-1923**, İstanbul 2001.

Sadun Tanju, “*Dışışleri Bakanı Tevfik Rüşti Aras’ın Anıları*”, **Hürriyet**, 10 Kasım 1987

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973.

Tevfik Rüşti Aras, **Gazete Yazıları 1946-1947**, Yay. Haz. Melih Tinal, İstanbul 2004.

Turan Tanyer, **Ankara’nın Köklü Çınarı Atatürk Lisesi 1886-2007**, Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları: 1 Ankara 2007.

Türk İstiklâl Harbi –İdari Faaliyetler 15 Mayıs 1919/2 Kasım 1923- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1975.

Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919–1923, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları: 6, III. Cilt, Ankara 1995.

Zeki Arıkan, “*Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: I.